

НОВІТНІ РЕГІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ СМЕРТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Л.А. Чепелевська, О.М. Орда (Київ)

ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України»
Міністерство охорони здоров'я України

Резюме. Вивчено сучасні регіональні тенденції смертності населення України за статтю, типом поселення та динамікою за 5 років (2005–2009 рр.). Показано відмінності коефіцієнтів смертності в різних регіонах України.

Ключові слова: смертність, стаття, регіони, тенденції, тип поселення.

Суспільні перетворення в Україні за роки незалежності, які супроводжувались затяжною соціально-економічною кризою, суттєво вплинули на рівень та умови життя населення і, відповідно, на динаміку його чисельності, склад і процеси відтворення [1–3; 5; 7].

На початку 1990-х років ситуація у сфері відтворення населення України ще не викликала серйозного занепокоєння, оскільки сприймалася громадськістю та урядовими структурами як тимчасова реакція населення на різку зміну умов життєдіяльності. Проте з плином часу стало очевидним, що суспільні перетворення, які супроводжувались гострою і затяжною соціально-економічною кризою, вкрай негативно позначилися на відтворенні населення і обернулися значними демографічними втратами. Вони відображають глибоку демографічну трансформацію українського суспільства, що, з одного боку, є продовженням довготривалих тенденцій, з іншого – наслідком кількісних та якісних деформацій, спричинених кризовими процесами за роки незалежності [4; 6].

Мета роботи – виявити регіональні особливості смертності населення України в динаміці за 2004–2009 рр.

Матеріали та методи

Використано дані офіційної статистики про смертність населення за 2005–2009 рр. на 27 адміністративно-територіальних територіях України залежно від типу поселення та статі.

Застосовано методи медичної та математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення

У 2009 р. порівняно з 2005 р. знизився рівень смертності населення України на 7,2%. Особливо знач-

ні зрушення зафіксовано у Волинській, Одеській, Житомирській, Київській та Черкаській областях (на 8,4–9,9%).

Мінімальні зміни спостерігалися у Львівській, Тернопільській, Херсонській областях та м. Києві (-4,5–5,0%).

Максимальні рівні смертності як у 2005 р., так і в 2009 р. зареєстровано в п'яти регіонах. Це – Чернігівська, Сумська, Полтавська, Житомирська та Кіровоградська області. Мінімальні рівні смертності також спостерігались в одних і тих самих областях (Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській та Чернівецькій), а також у м. Києві.

У містах України смертність знизилась на 6,5%, більше всього у містах Волинської (-11,5%), Вінницької (-10,5%), Одеської (-9,2%), Луганської (-7,6%), Чернівецької (-7,4%) областей. Найменші темпи зниження зафіксовано у Херсонській (-3,1%), Сумській, Тернопільській (по -3,4%), Миколаївській (-3,7%), Полтавській (-3,8%) областях.

Максимальні рівні смертності в містах спостерігались як у 2005 р., так і в 2009 р. у Луганській, Донецькій, Дніпропетровській, Кіровоградській та Херсонській областях, мінімальні – в областях Західного регіону. Перевищення максимального рівня смертності над мінімальним досягло 172% у 2005 р. і трохи зменшилось в 2009 р. (165%).

В селах України за досліджуваний період смертність населення знизилась більш суттєво, ніж у містах, (на 8,0% проти 6,5%). Найвідчутніше – у Черкаській (-11,1%), Одеській (-9,8%), Дніпропетровській (-9,6%), Житомирській (-9,3%), Сумській (-9,0%) областях. Мінімальні темпи зниження смертності спостерігались у Закарпатській, Тернопільській, Львівській, Івано-Франківській, Рівненській областях (-4,6–5,6%). Максимальні рівні смертності як в 2005 р., так і в 2009 р.

зафіксовано в одній групі областей. Це – Чернігівська, Сумська, Київська, Полтавська та Житомирська області. Мінімальні рівні смертності зареєстровано в західних областях (Закарпатській, Івано-Франківській, Чернівецькій, Львівській, Рівненській).

Різниця між максимальним і мінімальним рівнями у 2005 р. становила 233,2%, у 2009 р. – трохи знизилась (228,3%).

Смертність чоловіків перевищувала смертність жінок в 1,24 разу в 2005 р. та в 1,16 разу у 2009 р. Смертність чоловіків за цей період знизилась на 10,3%, жінок – лише на 3,8%. Максимальні темпи зниження смертності чоловіків спостерігались у Вінницькій (-13,6%), Волинській (-13,6%), Одеській (-13,5%), Житомирській (-13,1%), Київській (-12,0%). Мінімальні – у Закарпатській (-4,6%), Тернопільській (-6,4%), Івано-Франківській (-7,8%) областях.

Максимальні рівні смертності як у 2005 р., так і в 2009 р. зафіксовано в одних і тих самих областях. Це – Чернігівська, Сумська, Житомирська, Кіровоградська, Донецька, Луганська, Полтавська області.

Мінімальні рівні смертності традиційно спостерігались в областях Західного регіону (Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській, Чернівецькій).

Різниця між максимальним і мінімальним рівнями смертності чоловіків у регіонах України знизилась у 2009 р. до 157,0%, проти 163,7% у 2005 р.

Зміни в рівнях смертності жінок були менш відчутнішими. В цілому по Україні темп зниження був на рівні 3,8%. Більш значні зміни відбулися в Чернівецькій (-6,8%), Вінницькій та Черкаській (-6,3%) областях. Мінімальні зрушення були на рівні 1,7–0,5% у таких областях, як Донецька, Миколаївська, Львівська, Херсонська. А у Волинській області зафіксовано навіть зростання на 0,3%.

Максимальні рівні смертності жінок як у 2005 р., так і в 2009 р. спостерігались в Чернігівській, Сумській, Полтавській, Черкаській та Кіровоградській областях; мінімальні – в Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській, Чернівецькій областях.

Різниця між максимальними та мінімальними рівнями смертності як у 2005 р., так і в 2009 р. була на рівні 164,8% та 164,4%, тобто залишилась незмінною при зменшенні рівнів смертності в 2009 р. як максимальних, так і мінімальних (табл. 1–3).

Смертність міських чоловіків за досліджуваний період знизилась по Україні на 9,9%. Найвищі темпи зниження були у Вінницькій (-14,0%), Одеській (-13,2%), Волинській (-12,3%), Житомирській (-11,6%), Луганській (-11,3%) областях.

Мінімальними темпами характеризувались Закарпатська (-3,6%), Тернопільська (-3,9%), Рівненська (-6,3%) області.

Максимальні рівні смертності міських чоловіків спостерігались в промислово розвинутих областях:

Донецькій, Дніпропетровській, Луганській (рівень смертності перевищував в 2005 р. середній по Україні більше ніж на 20,0%), Херсонській, Кіровоградській. У 2009 р. цей рівень знизився на 10,5%–8,8%, однак, як і раніше, був найвищим у цих же областях.

Мінімальним рівнем характеризувалася смертність серед міських чоловіків у західних областях.

Різниця між максимальним і мінімальним рівнями в 2005 р. становила 168,4%, у 2009 р. трохи скоротилася до 162,0%.

Зниження рівня смертності жінок у містах України в 2009 р. порівняно з 2005 р. склало лише 2,5%, що не можна вважати статистично достовірним. Максимального рівня в 5,8–6,5% воно досягло в Закарпатській, Чернівецькій та Вінницькій областях. У Сумській, Миколаївській та Львівській областях зафіксовано зростання на 2,2–0,6%, а в Кіровоградській, Рівненській та Хмельницькій областях – зниження лише на 0,3–1,2%.

Максимальні рівні смертності жінок у містах як у 2005 р., так і в 2009 р. спостерігались в Луганській, Донецькій, Дніпропетровській та Кіровоградській областях; мінімальні – в Тернопільській, Івано-Франківській, Рівненській, Львівській, Волинській областях. Різниця між максимальним рівнем у Луганській області та мінімальним у Тернопільській досягла в 2005 р. 179,6%; у 2009 р. – 177,7%.

Зниження рівня смертності серед сільських чоловіків в Україні за 2005–2009 рр. становило 10,9%. Темпи зниження були найвищими в Чернівецькій (-20,7%), Волинській (-14,3%), Житомирській (-13,9%), Одеській (-13,8%), Київській (-13,3%), найменшими – в Закарпатській, Тернопільській, Луганській, Полтавській, Івано-Франківській областях (-6,8–7,8%).

Максимальними рівні смертності сільських чоловіків як у 2005 р., так і в 2009 р. були в Чернігівській, Сумській, Київській, Житомирській та Полтавській областях, мінімальними – в Чернівецькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській областях.

Різниця між максимальним і мінімальними рівнями в 2005 р. досягла 231,8%, в 2009 р. – 227,1%.

Зниження рівня смертності серед сільських жінок в Україні за досліджуваний період становило 5,2%. Максимальні темпи зниження зафіксовано в Дніпропетровській, Черкаській, Кіровоградській областях (9,3–9,2%), в Харківській і Сумській (6,6–6,3%); мінімальні – в Донецькій, Львівській, Рівненській, Тернопільській та Закарпатській областях (1,8–2,0%).

Максимальними рівні смертності сільських жінок як у 2005 р., так і в 2009 р. були в Чернігівській, Сумській, Київській, Полтавській та Хмельницькій областях; мінімальними – в Закарпатській, Івано-Франківській, Чернівецькій, Херсонській та Львівській областях. Перевищення максимального рівня над мінімальним досягло 238,0% у 2005 р. та 235,6% у 2009 р.

Таблиця 1

Динаміка смертності населення в регіонах України за статтю у 2005–2009 рр.

Регіон	Усе населення								
	обидві статі			чоловіки			жінки		
	2005 р.	2009 р.	2009 р. в % до 2005 р.	2005 р.	2009 р.	2009 р. в % до 2005 р.	2005 р.	2009 р.	2009 р. в % до 2005 р.
УКРАЇНА	1660,0	1540,6	92,8	1853,2	1661,8	89,7	1494,1	1437,1	96,2
Автономна Республіка Крим	1567,7	1456,0	92,9	1800,8	1600,8	88,9	1369,6	1333,9	97,4
Вінницька	1809,4	1630,4	90,1	1931,0	1668,3	86,4	1706,8	1598,5	93,7
Волинська	1535,8	1415,1	92,1	1757,7	1518,7	86,4	1338,6	1342,4	100,3
Дніпропетровська	1768,1	1635,3	92,5	2017,1	1816,0	90,0	1557,1	1483,6	95,3
Донецька	1800,2	1683,2	93,5	2092,1	1868,0	89,3	1555,4	1529,7	98,3
Житомирська	1864,5	1702,1	91,3	2106,3	1831,0	86,9	1655,8	1591,2	96,1
Закарпатська	1319,6	1255,7	95,2	1456,3	1374,1	94,4	1193,3	1146,9	96,1
Запорізька	1648,4	1550,6	94,1	1849,8	1695,7	91,7	1478,3	1429,1	96,7
Івано-Франківська	1352,3	1274,5	94,2	1491,1	1374,8	92,2	1228,3	1185,2	96,5
Київська	1833,6	1679,4	91,6	2041,8	1797,7	88,0	1654,6	1578,2	95,4
Кіровоградська	1877,0	1751,3	93,3	2076,9	1899,1	91,4	1707,9	1626,9	95,3
Луганська	1830,1	1692,9	89,1	2078,5	1855,9	89,3	1620,6	1555,9	96,0
Львівська	1365,7	1296,9	95,0	1520,6	1387,0	91,2	1226,5	1216,1	99,2
Миколаївська	1657,3	1568,7	94,7	1898,4	1729,4	91,1	1449,4	1431,0	98,7
Одеська	1663,6	1506,3	90,5	1858,3	1607,9	86,5	1493,0	1417,0	94,9
Полтавська	1894,5	1789,9	94,5	2042,0	1889,9	92,6	1769,8	1705,6	96,4
Рівненська	1417,3	1340,2	94,6	1563,2	1438,2	92,0	1286,3	1252,3	97,4
Сумська	1925,8	1799,3	93,4	2125,8	1907,0	89,7	1758,0	1709,3	97,2
Тернопільська	1505,7	1438,8	95,6	1627,5	1524,1	93,6	1400,2	1364,9	97,5
Харківська	1653,6	1541,4	93,2	1787,8	1621,3	90,7	1539,7	1473,6	95,7
Херсонська	1623,6	1542,0	95,0	1867,0	1700,6	91,1	1412,1	1405,5	99,5
Хмельницька	1739,8	1631,0	93,7	1856,4	1695,2	91,3	1639,8	1576,1	96,1
Черкаська	1859,5	1697,5	91,3	1993,7	1775,8	89,1	1747,2	1632,1	93,7
Чернівецька	1414,6	1294,5	91,5	1529,9	1374,5	89,8	1313,1	1224,1	93,2
Чернігівська	2156,4	2008,3	93,1	2383,8	2157,4	90,5	1967,5	1885,5	95,8
м. Київ	1122,3	1034,8	92,2	1284,3	1142,7	89,0	981,2	942,2	96,0
м. Севастополь	1535,9	1460,7	95,1	1787,4	1640,8	91,8	1324,3	1310,1	98,9

Таблиця 2
 Динаміка смертності міського населення в регіонах України за статтю у 2005–2009 рр.

Регіон	Місто								
	обидві статі			чоловіки			жінки		
	2005 р.	2009 р.	2009 р. в % до 2005 р.	2005 р.	2009 р.	2009 р. в % до 2005 р.	2005 р.	2009 р.	2009 р. в % до 2005 р.
УКРАЇНА	1476,2	1381,1	93,6	1694,8	1527,5	90,1	1290,0	1257,5	97,5
Автономна Республіка Крим	1577,6	1468,0	93,1	1829,0	1622,7	88,7	1370,8	1342,2	97,9
Вінницька	1273,6	1140,0	89,5	1444,8	1242,6	86,0	1125,8	1052,5	93,5
Волинська	1202,2	1064,3	88,5	1444,6	1266,4	87,7	991,8	968,9	97,7
Дніпропетровська	1677,4	1561,0	93,1	1945,0	1750,2	90,0	1452,1	1403,5	96,7
Донецька	1768,9	1656,4	93,6	2062,3	1846,5	89,5	1523,9	1499,6	98,4
Житомирська	1432,5	1330,9	92,9	1696,7	1500,5	88,4	1203,8	1185,3	98,5
Закарпатська	1305,3	1244,0	95,3	1467,1	1413,7	96,4	1160,2	1093,0	94,2
Запорізька	1504,1	1433,1	95,3	1705,5	1585,2	92,9	1335,9	1307,4	97,9
Івано-Франківська	1071,7	1008,5	94,1	1233,6	1139,9	92,4	927,3	891,9	96,2
Київська	1378,4	1283,9	93,1	1605,0	1453,4	90,6	1179,3	1136,7	96,4
Кіровоградська	1618,4	1542,2	95,3	1841,5	1680,3	91,2	1431,8	1427,7	99,7
Луганська	1783,9	1648,1	92,4	2047,1	1816,7	88,7	1563,8	1507,7	96,4
Львівська	1153,0	1098,6	95,3	1343,4	1222,3	91,0	982,6	988,8	100,6
Миколаївська	1521,2	1464,3	96,8	1783,3	1631,1	91,5	1300,1	1324,6	101,9
Одеська	1469,8	1335,4	90,9	1663,0	1442,8	86,8	1302,3	1241,8	95,4
Полтавська	1522,2	1463,8	96,2	1729,6	1610,3	93,1	1346,3	1340,9	99,6
Рівненська	1080,3	1026,4	95,0	1245,0	1166,2	93,7	937,9	906,4	96,6
Сумська	1538,3	1486,5	96,6	1770,0	1622,0	91,6	1344,9	1374,4	102,2
Тернопільська	1036,0	1000,9	96,6	1224,3	1176,2	96,1	870,6	848,5	97,5
Харківська	1511,8	1419,6	93,9	1650,4	1500,3	90,9	1394,7	1351,6	96,9
Херсонська	1564,2	1515,1	96,9	1850,4	1703,1	92,0	1324,6	1358,9	102,6
Хмельницька	1155,5	1107,1	95,8	1337,4	1248,4	93,3	995,9	984,4	98,8
Черкаська	1405,6	1340,8	95,4	1593,1	1471,1	92,3	1248,1	1232,0	98,7
Чернівецька	1177,6	1091,0	92,6	1319,9	1214,0	92,0	1054,1	985,3	93,5
Чернігівська	1528,2	1464,4	95,8	1753,5	1639,5	93,5	1336,2	1317,2	98,6
м. Київ	1122,3	1034,8	92,2	1284,3	1142,7	89,0	981,2	942,2	96,0
м. Севастополь	1548,7	1464,3	94,6	1799,5	1641,3	91,2	1338,3	1316,8	98,4

Таблиця 3

Динаміка смертності сільського населення в регіонах України за статтю у 2005–2009 рр.

Регіон	Сільська місцевість								
	обидві статі			чоловіки			жінки		
	2005 р.	2009 р.	2009 р. в % до 2005 р.	2005 р.	2009 р.	2009 р. в % до 2005 р.	2005 р.	2009 р.	2009 р. в % до 2005 р.
УКРАЇНА	2047,3	1883,3	92,0	2182,3	1944,3	89,1	1929,2	1829,7	94,8
Автономна Республіка Крим	1550,8	1435,9	92,6	1755,2	1566,4	89,2	1367,4	1319,4	96,5
Вінницька	2294,0	2098,0	91,5	2380,5	2078,5	87,3	2222,8	2114,3	95,1
Волинська	1876,3	1737,8	92,6	2069,6	1773,0	85,7	1700,6	1705,5	100,3
Дніпропетровська	2220,5	2008,3	90,4	2369,4	2136,7	90,2	2090,2	1895,4	90,7
Донецька	2092,1	1935,2	92,5	2361,5	2063,0	87,4	1855,4	1822,3	98,2
Житомирська	2429,0	2202,5	90,7	2642,9	2275,7	86,1	2244,8	2139,3	95,3
Закарпатська	1328,1	1262,6	95,1	1450,2	1351,7	93,2	1213,3	1179,1	97,2
Запорізька	2109,0	1934,6	91,7	2299,8	2045,6	88,9	1942,4	1837,5	94,6
Івано-Франківська	1559,4	1473,3	94,5	1681,1	1549,7	92,2	1450,7	1405,0	96,8
Київська	2495,9	2284,8	91,5	2695,9	2336,8	86,7	2329,4	2241,5	96,2
Кіровоградська	2280,4	2083,8	91,4	2438,3	2239,7	91,9	2144,4	1949,4	90,9
Луганська	2121,9	1981,3	93,4	2270,3	2098,2	92,4	1989,7	1876,5	94,3
Львівська	1684,8	1596,6	94,8	1785,0	1633,1	91,5	1594,1	1563,5	98,1
Миколаївська	1933,3	1784,9	92,3	2123,6	1925,9	90,7	1761,7	1658,6	94,1
Одеська	2040,5	1840,9	90,2	2232,5	1925,5	86,2	1869,0	1765,0	94,4
Полтавська	2445,4	2284,5	93,4	2506,2	2311,2	92,2	2394,3	2261,8	94,5
Рівненська	1718,1	1621,8	94,4	1837,1	1672,2	91,0	1607,7	1574,8	98,0
Сумська	2669,6	2428,9	91,0	2803,2	2469,1	88,1	2556,3	2394,4	93,7
Тернопільська	1857,3	1771,6	95,4	1933,4	1789,2	92,5	1792,0	1756,3	98,0
Харківська	2192,4	2017,7	92,0	2301,5	2084,8	90,6	2097,6	1959,1	93,4
Херсонська	1714,3	1584,0	92,4	1891,3	1696,8	89,7	1551,3	1481,2	95,5
Хмельницька	2383,6	2243,6	94,1	2443,2	2226,3	91,1	2333,7	2258,2	96,8
Черкаська	2408,9	2142,9	89,0	2481,1	2156,0	86,9	2348,8	2131,9	90,8
Чернівецька	1579,1	1438,3	91,1	1673,9	1327,5	79,3	1494,9	1396,0	94,4
Чернігівська	3098,0	2883,2	93,1	3361,2	3014,9	89,7	2887,4	2778,2	96,2
м. Київ	0	0	0	0	0	0	0	0	0
м. Севастополь	1331,8	1405,9	105,6	1600,0	1633,0	102,1	1093,2	1205,6	110,3

Висновки

За 5 років (2005–2009 рр.) знизився рівень смертності населення України на 7,2%, у містах – на 6,4%, у селах – на 8,0%. Показник смертності чоловіків зменшився в 2,7 рази більше, ніж серед жінок (10,3% проти 3,8%), у містах – майже в 4 рази (9,9% проти 2,5%), у селах – в 2,1 рази (10,9% проти 5,2%).

Регіональні особливості проявлялись у тому, що максимальні рівні смертності спостерігались переважно в областях Південно-Східного, Північно-Східного та Центрального регіонів, особливо в Кіровоградській, Одеській, Полтавській, Сумській, Дніпропетровській та Донецькій областях, мінімальні – в областях Західного регіону (Закарпатській, Тернопільській, Чернівецькій, Львівській).

Загальний рівень смертності серед усього населення був максимальним у Чернігівській, Сумській, Полтавській, Житомирській, Кіровоградській областях. У містах смертність була максимальною в промислово розвинутих регіонах – Луганській, Донецькій, Дніпропетровській, Кіровоградській областях переважно за рахунок смертності чоловіків. У сільській місцевості як серед чоловіків, так і серед жінок максимальні рівні смертності зафіксовано в Чернігівській, Сумській, Київській, Полтавській, Житомирській областях.

Перспективи подальших досліджень

Значні розбіжності в рівнях і динаміці смертності населення в регіонах України потребують подальших досліджень для вивчення причин такого становища.

Список літератури

1. Герасименко Н. Ф. Сверхсмертность населения – главная демографическая проблема России в контексте европейских тенденция здоровья / Н. Ф. Герасименко // *Здравоохранение Российской Федерации*. – 2009. – № 3. – С. 10–13.
2. Грошев И. В. Медико-социологический анализ факторов, влияющих на смертность, с учетом половых и возрастных различий / И. В. Грошев // *Проблемы соц. гигиены, здравоохранения и истории медицины*. – 2009. – № 1. – С. 20–27.
3. Доклад о развитии человека 2009. Преодоление барьеров: человеческая мобильность и развитие / пер. с англ.: ПРООН. – М.: Изд-во «Весь Мир», 2009. – 232 с.
4. Чепелевська Л. А. Регіональні особливості смертності населення України: стан і прогноз / Л. А. Чепелевська, О. В. Любінець // *Східноєвроп. журнал громадського здоров'я*. – 2010. – № 1. – С. 255–256.
5. Чепелевська Л. А. Тенденції смертності населення України за окремими класами хвороб та нозологіями: регіональний аспект / Л. А. Чепелевська, О. В. Любінець // *Україна. Здоров'я нації*. – 2008. – № 1. – С. 40–43.
6. Чепелевська Л. А. Сучасна медико-демографічна ситуація в Україні: регіональний аспект, порівняння з минулими роками / Л. А. Чепелевська, О. В. Любінець // *Охорона здоров'я України*. – 2009. – № 1. – С. 182–183.
7. Чепелевська Л. А. Сучасні проблеми медико-демографічної ситуації в Україні / Л. А. Чепелевська, О. В. Любінець // *Охорона здоров'я України*. – 2008. – № 1. – С. 249–250.

Новейшие региональные тенденции смертности населения Украины

Л.А. Чепелевская, А.Н. Орда (Киев)

Изучены современные региональные тенденции смертности населения Украины по полу, типу расселения и в динамике за 5 лет (2005–2009 гг.). Показаны отличия коэффициентов смертности в разных регионах Украины.

Ключевые слова: смертность, пол, регионы, тенденции, тип расселения.

The newest regional tendencies of death rate of the population in Ukraine

L.A. Chepelevska, O.M. Orda (Kyiv)

Modern regional tendencies of death rate of the population in Ukraine according to sex, type of moving and in dynamics for 5 years (2005–2009) have been investigated. Differences of mortality rate coefficients in different regions of Ukraine have been shown.

Key words: death rate, sex, regions, tendencies, type of moving.

Рецензент: канд. мед. наук Н.В. Медведовська.